

De financiële haalbaarheid van een wijnbedrijf in de Languedoc-Roussillon voor een beginnend ondernemer.

Student	Michiel M.R. van de Vate
Registratienummer	830811-852-130
Datum	November 2012
Leerstoelgroep	Bedrijfseconomie
Vakcode	BEC-80818
Begeleiding:	Ir. G.W.J. Giesen Leerstoelgroep Bedrijfseconomie Wageningen Universiteit

WAGENINGEN UNIVERSITY
WAGENINGEN UR

Voorwoord

Een droom van mij is het hebben van een eigen agrarisch bedrijf in de toekomst. Daarnaast zou ik graag in een warmer klimaat dan Nederland willen wonen. Ik ben gaan nadenken wat er mogelijk zou zijn omtrent een agrarisch bedrijf in een warmer klimaat en wat voor bedrijf dit eventueel zou kunnen zijn. Mijn oog viel op een wijnbedrijf in de regio Languedoc-Roussillon in Frankrijk. Ik ben vroeger een aantal keer in deze regio op vakantie geweest en keek altijd met veel plezier naar de prachtige wijngaarden. Ik ben zelf geen wijnliefhebber, maar de teelt van druiven en de productie van wijn lijkt mij heel erg leuk om te doen. Ik zie een uitdaging voor mijzelf om hier een bedrijf te gaan beginnen en dit ook een rendabel bedrijf te maken. Echter dit zijn dromen, en om dit tot een succes te maken is een goed voorbereidend onderzoek gericht op de financiële haalbaarheid van een wijnbedrijf een vereiste. Dat is de basis waarom dit verslag wordt gemaakt.

Het verslag is gemaakt in opdracht van de leerstoelgroep Bedrijfseconomie (BEC) van Wageningen Universiteit. Mijn dank gaat uit naar de begeleider van dit verslag, ir. GWJ Giesen, omdat hij heel veel geduld met mij heeft gehad.

Ik wens u veel leesplezier en hoop, dat het nuttig is voor uw kennis.

Michiel van de Vate

November 2012

Samenvatting

De doelstelling van dit onderzoeksverslag is inzicht te krijgen in de financiële haalbaarheid van een wijnbedrijf in de regio Languedoc-Roussillon, Frankrijk voor een beginnend ondernemer. Om dit vast te kunnen stellen is gekeken naar bestaande wijnbouw in deze regio en de factoren zoals klimaat, bodem en teelt. Daarnaast zijn de grondprijzen, langbouwareaal en opbrengsten/kosten in deze regio vergeleken met andere (wijn) regio's in Frankrijk. Vervolgens is onderzocht welke bedrijfsopzet en bedrijfsvoering het beste is voor een beginnend ondernemer in deze regio. Het investerings- en financieringsplan is opgesteld en de resultaten van een wijnbedrijf worden gegeven door middel van de exploitatiebegroting. Hieruit volgt de conclusie dat alleen als er extra opbrengsten gegenereerd zullen worden, door middel van het zelf produceren van wijn en deze te verkopen aan winkeliers en restaurant eigenaren, een wijnbedrijf in de regio Languedoc-Roussillon financieel haalbaar is voor een beginnend ondernemer.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting.....	4
1. Inleiding	6
1.1 Aanleiding.....	6
1.2 Doelstellingen onderzoeksvragen	6
1.3 Onderzoeksvragen.....	6
1.4 Opzet van het rapport	7
2. Wijnbouw in de Languedoc-Roussillon	8
2.1 De wijnbouwsector in de Languedoc-Roussillon.....	8
2.1.1 Bodem, klimaat en teelt	11
2.1.2 Keurmerken wijnen	13
2.2 Grondprijzen en gebruik van landbouwareaal in Frankrijk	14
2.2.1 Grondprijzen.....	14
2.2.2 Gebruik van landbouwareaal in Frankrijk	17
3. Vergelijking bedrijfsresultaten in drie regio's	19
3.1 Keuze regio's.....	19
3.2 Financiële vergelijking regio's.....	19
3.3 Vergelijking tussen bedrijfsgrootten	25
4. Het huidige bedrijf 't Swaenekot.....	30
4.1 Bedrijfsopzet en bedrijfsvoering	30
4.2 Technische en economische uitgangspunten	31
5. Resultaten 't Swaenekot.....	32
5.1 Investerings- en financieringsplan.....	32
5.2 Exploitatiebegroting	34
5.3 Kasstroom.....	36
6. Discussie en Conclusies	37
7. Referentielijst	38
7.1 Literatuur	38
7.2 Websites	38
7.3 Figuren.....	39
7.4 Tabel	39
7.5 Contactpersoon	39
Bijlage I, II, III	40

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De reden voor dit onderzoek is omdat ik als boerenzoon graag een agrarisch bedrijf zou willen hebben en uitvoeren in Zuid-Frankrijk. Om dit tot een succes te brengen is goed huiswerk nodig. Daarom is er begonnen met dit onderzoek naar de mogelijkheden van het opzetten van een wijnbedrijf voor een beginnend ondernemer en de financiële haalbaarheid hiervan.

1.2 Doelstellingen onderzoeksvragen

De doelstelling van dit onderzoek is inzicht krijgen in de financiële haalbaarheid van een wijnbedrijf in de regio Languedoc-Roussillon, Frankrijk voor een beginnend ondernemer.

1.3 Onderzoeksvragen

- Hoe ziet de wijnbouw in de Languedoc-Roussillon eruit en wat komt er allemaal bij kijken?
- Welke mogelijkheden zijn er met betrekking tot het beginnen van een nieuw wijnbedrijf in de Languedoc-Roussillon?
 - Op welke manier kan het bedrijf het beste opgezet worden?
 - Wat zijn de technische en economische uitgangspunten voor het opzetten van een wijnbedrijf?

1.4 Opzet van het rapport

Hoofdstuk 2 zal inzicht geven op de volgende zaken. Hoe ziet de wijnbouw in de Languedoc-Roussillon eruit en wat komt allemaal bij wijnbouw kijken. Welk klimaat, bodem en teelt is het meest gunstige en hoe staat de regio ten opzichte van andere regio's in Frankrijk op het gebied van grondprijzen en het gebruik van het landbouwareaal.

In hoofdstuk 3 wordt er een vergelijking gemaakt tussen de bedrijfsresultaten in drie verschillende regio's en daarna op basis van bedrijfsgrootte in de Languedoc-Roussillon.

In hoofdstuk 4 wordt de bedrijfsopzet en de bedrijfsvoering van het fictieve wijnbedrijf 't Swaenekot behandeld. De technische- en economische uitgangspunten van de beginnende ondernemer zijn hier zichtbaar.

In hoofdstuk 5 wordt eerst het investerings- en financieringsplan behandeld. Daarna zijn de resultaten van het wijnbedrijf 't Swaenekot gegeven door middel van de exploitatiebegroting en een kasstroom overzicht. Hiermee wordt antwoord gegeven op de centrale onderzoeksvraag of een wijnbedrijf in de Languedoc-Roussillon financieel haalbaar is voor een beginnend ondernemer. In

2. Wijnbouw in de Languedoc-Roussillon

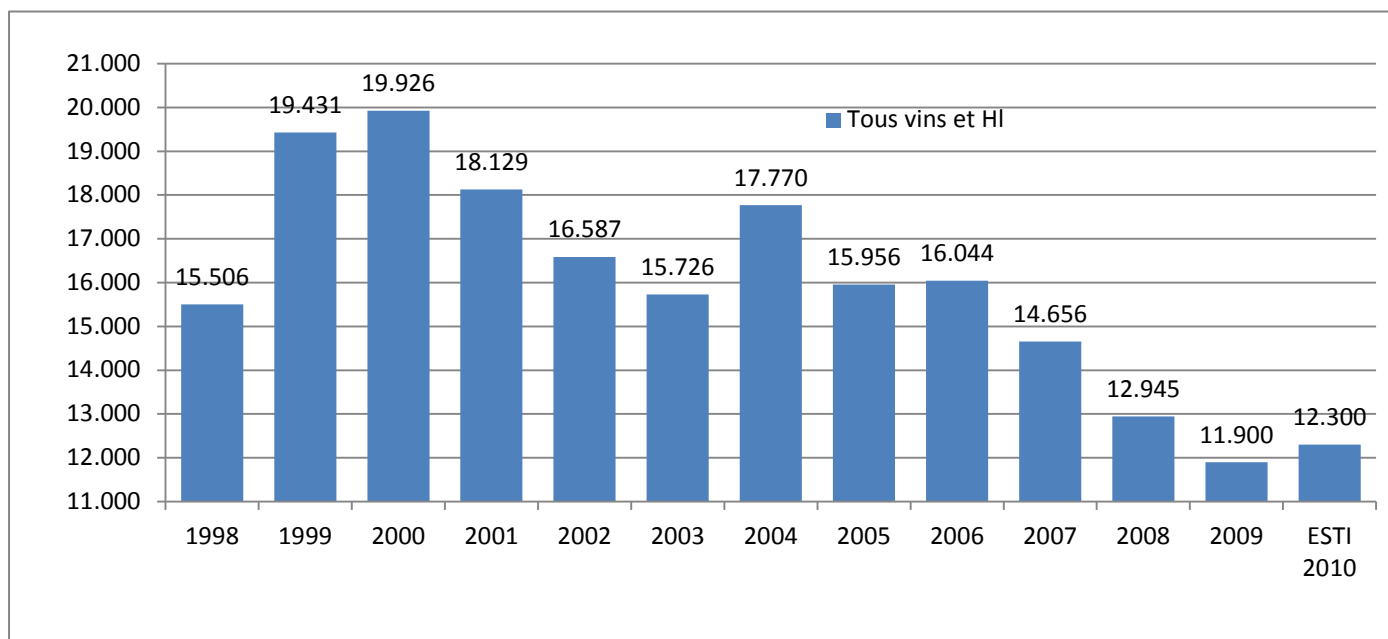
2.1 De wijnbouwsector in de Languedoc-Roussillon

Frankrijk is de op een na grootste producent van wijn in de wereld en de grootste wijnexporteur van de wereld. Er zijn tien belangrijke streken in Frankrijk die wijn produceren: Bordeaux, Bourgogne, Champagne, Elzas, Loire, Provence, Jura en Savoie, Languedoc-Roussillon en Rhône. De voornaamste verschillen tussen deze gebieden zitten in het klimaat en de bodem. Over het algemeen komen de rode wijnen uit het zuiden van Frankrijk en de witte wijnen uit het noorden (Landbouwdienst Parijs, 2006). In Frankrijk worden de wijnen niet ingedeeld naar druivensoort, maar naar de streek waar de druiven zijn geteeld.

Languedoc-Roussillon is het grootste aaneengesloten wijn producerende gebied van de wereld. De Languedoc-Roussillon produceert een derde van de totale Franse wijnproductie, in 2006 was dit 15.750.000 hectoliter wijn. De regio heeft een wijn areaal van 290.000 hectare, dit is een derde van de cultuurgrond die beschikbaar is voor landbouw.

In de Languedoc-Roussillon zijn ongeveer 30.000 bedrijven (72% van het totale aantal landbouwbedrijven in de regio) die als hoofddoel het telen van druiven en het maken van wijn hebben. 18.000 van de ondernemers op deze bedrijven zijn ouder dan 50 jaar en zij bebouwen 59.000 hectare (20% van het totaal, 290.000 hectare). 63 procent van deze 18.000 ondernemers hebben nog geen geregistreerde opvolger (Prefecture de la Region Languedoc-Roussillon, 2007).

Vroeger stond de regio bekend om de hoeveelheid wijn die wordt geproduceerd, tegenwoordig staat de kwaliteit steeds meer voorop. Van 1989 tot 2006 is de productie van wijn gedaald van 29 miljoen hectoliter naar 16,04 miljoen hectoliter (Creme de Languedoc, 2007). In 2009 is dit zelfs nog verder gedaald naar 11,9 miljoen hectoliter (DRAAF, sept 2010)(zie figuur 1).

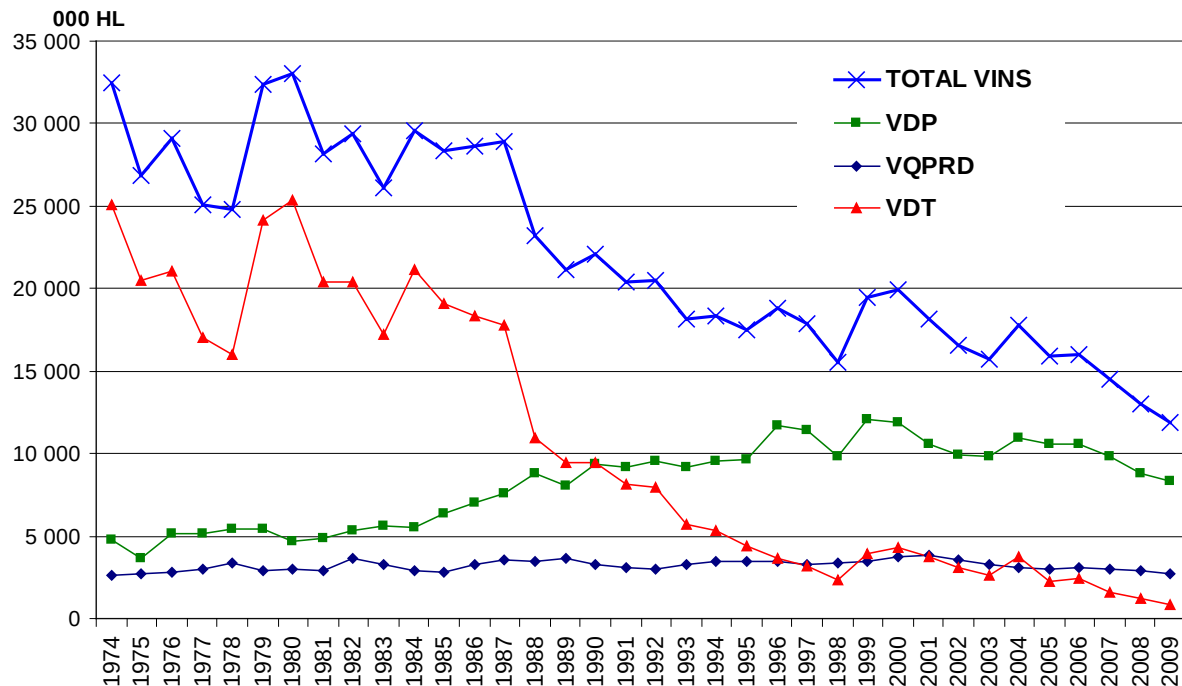

Figuur 1: Wijnproductie in de Languedoc-Roussillon van 1998 -2009 (bron: DRAAF september 2010)

Om wijn te maken zijn druiven nodig. Er zijn ongeveer 1,13 kilogram druiven nodig om een fles van 0,75 liter wijn te maken (Creme de Languedoc, 2007). In Languedoc-Roussillon worden de volgende rode druivensoorten verbouwd: Carignan, Grenache, Syrah, Cinsault, Merlot, Cabernet Sauvignon en Mourvèdre. En de volgende witte druivensoorten: Clairette, Roussane, Marsanne, Ugni Blanc, Bourboulenc, Viognier en Chardonnay. Hiervan produceert men de volgende wijnsoorten: droge en fruitige rosé wijn, droge witte wijn, rode wijn en zoete witte wijn (Terroir-France, 2011). Een overzicht van de wijngebieden in de Languedoc-Roussillon is te zien in bijlage I.

De druivenrassen zijn van 1976 tot 2006 flink veranderd door de vernieuwing van de wijnstokken. De oppervlakte van de aromatische druivensoorten zijn in 30 jaar tijd van 27% naar 63% gestegen in de Languedoc-Roussillon en tegelijkertijd zijn de traditionele druivenrassen gedaald, zoals Carignan 65% daling, huidig 65.000 hectare, en Aramon 85% daling, huidig 4.500 hectare (Prefecture de la Region Languedoc-Roussillon, 2007).

In figuur 2 is een overzicht van de productie van wijn dat ingedeeld is naar de kwaliteitskeurmerken Vin de Pays (VDP), kwaliteitswijnen zoals met het keurmerk Appellation d'Origine Contrôlée (AOC) VQPRD, en alledaagse Franse tafelwijn Vin de Table (VDT) van 1974-2009 in de Languedoc-Roussillon te zien.

Figuur 2: Weergave van de verandering in de wijnproductie ingedeeld in type wijn in de Languedoc-Roussillon 1974-2009 (bron: Languedoc-wines.com).

Van 1974 tot 2009 is te zien dat de totale wijnproductie in de Languedoc-Roussillon meer dan gehalveerd is, 32.500 hectoliter in 1974 tot 12.000 hectoliter in 2009. De productie van Vin de Table is bijna verdwenen uit de Languedoc-Roussillon, in 1974 was dit nog 25.000 hectoliter van het totaal 32.500 hectoliter en in 2009 was dit 1.000 hectoliter. Het aandeel van Vin de Pays is gegroeid van 5.000 hectoliter in 1974 naar 9.000 hectoliter in 2009. De productie van de kwaliteitswijnen (VQPRD) is qua hoeveelheid hetzelfde gebleven met 3.000 hectoliter per jaar, maar qua aandeel in de totale productie wijn gestegen.

2.1.1 Bodem, klimaat en teelt

De Languedoc-Roussillon is een heuvelachtig gebied (een aantal foto's van wijngaarden in bijlage II). Heuvels en bergen zijn ideaal om druiven te verbouwen, aangezien op de zuidelijke hellingen van de heuvels en bergen meer zon en warmte bij de druivenboom kan komen wat ten goede komt van de druif en dus ook van de wijn die later van de druif gemaakt wordt. Om een goede druif te produceren zijn een aantal factoren van belang: de grond, het klimaat en de inrichting van de wijngaard.

De toplaag van de grond is essentieel voor de voeding van de plant, terwijl de onderliggende laag van de bodem van belang is omdat het voor het karakter van de druif zorgt. Het hangt af van het klimaat welke grondsoort het beste is. Bij een vochtig klimaat is het aan te bevelen om een grondsoort te kiezen die weinig water vasthoudt, terwijl bij een droog klimaat erg belangrijk is om een grondsoort te kiezen die makkelijk en veel water kan vasthouden, zoals klei. Het klimaat van de Languedoc-Roussillon is mediterraan; dit betekent zachte winters en hete zomers. Na Corsica is de Languedoc-Roussillon de warmste regio van Frankrijk met een gemiddelde temperatuur tussen de 13,5°C en 15°C. De rijping van een druif wordt bepaald door de mate van zon en warmte. Teveel zon en warmte kan resulteren in minder aroma's, maar te weinig zon en warmte kan resulteren in onrijpe druiven.

De inrichting van een wijngaard is heel belangrijk om de tweede factor, het klimaat, zo goed mogelijk te benutten. De ligging van de wijngaard ten opzichte van de zon bepaalt het aantal zonuren dat de druif krijgt, en een ligging op een helling kan beter zijn omdat er zo meer straling van de zon doorkomt op de plant wat ten gunste komt van de kwaliteit van de druif. De plantdichtheid van de wijngaard is belangrijk vanwege de beschikbare waterhoeveelheid, voedingsstoffen en lichtinval. Als de planten te dicht op elkaar staan zal er minder water, voedingsstoffen en zonlicht beschikbaar zijn wat kan resulteren in een lager aantal en kwalitatief minder goede druiven per plant.

Het oogsten van druiven kan op twee manieren, met de hand en met de machine. Met de hand is wereldwijd nog steeds de meest toegepaste methode. Gemechaniseerd oogsten is steeds meer in opkomst, aangezien de kosten per hectare druiven oogsten veel lager zijn dan met de hand. Verder is het zo dat de plukmachines steeds door ontwikkelen.

Wanneer bovenstaande twee oogstmanieren met elkaar vergeleken worden dan hebben beide voor- en nadelen. Over het algemeen is het

oogsten met de hand beter voor de druif, er kan dan voorzichtiger met de druif worden omgegaan dan met een machine en is het mogelijk om rotte druiven er uit te sorteren. Een mogelijk nadeel van het oogsten met de hand is dat er regelmatig onrijpe druiven worden geoogst, dit komt omdat de hele tros in één keer wordt afgesneden. Bij mechanisch oogsten wordt de druiventros geschud en wordt er met lucht geblazen waardoor de (rijpe) druiven eraf vallen en op een band komen. Als de machine goed is afgesteld dan laat de machine de onrijpe druiven zitten, dit omdat deze minder makkelijk loslaten (BKwine 2011). Een belangrijke factor in deze afweging is de opbouw van de wijngaard. Wanneer een wijngaard in strakker rijen met ruime paden ertussen is opgebouwd, dan is deze geschikt voor mechanisch oogsten. Een andere overweging zijn de kosten van personeel. Bij handmatig oogsten zijn er veel meer werknemers nodig (30-40) dan bij het mechanisch oogsten (3-5). Daarnaast is een kleinere werkgroep makkelijk te managen voor de eigenaar van de wijngaard.

2.1.2 Keurmerken wijnen

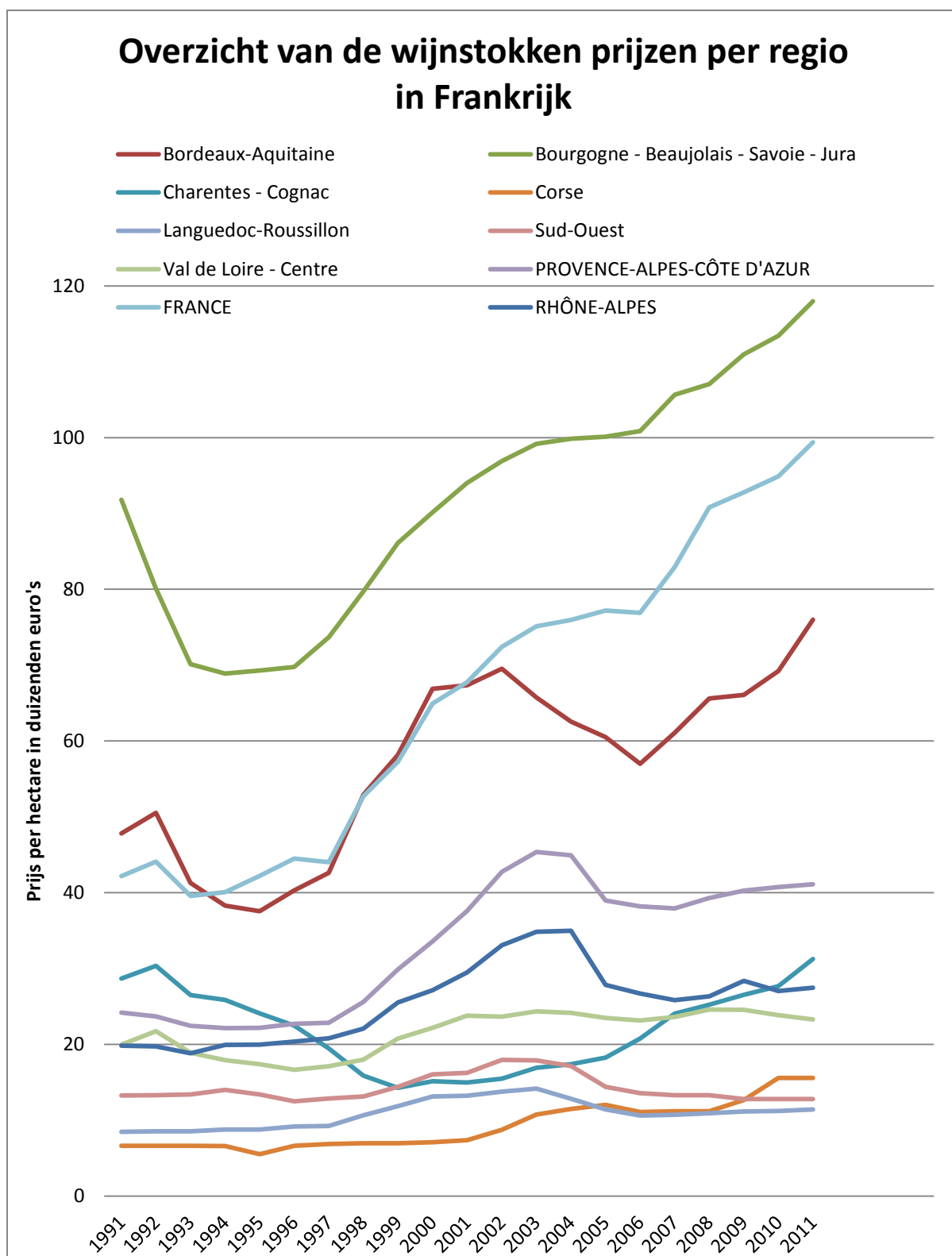
Wijnen worden ingedeeld naar kwaliteit, en er zijn verschillende methoden om de kwaliteit te waarborgen. Allereerst is er Appellation d 'Origine Contrôlée (AOC). Het Franse AOC systeem is een systeem dat de echtheid van de wijn waarborgt. Het bestaat sinds 1923 toen wijnproducent Baron Le Roy de Boiseaumarié besloot dat het belangrijk was dat er regels waren die de reputatie van de wijnboeren en kwaliteitsdomeinen zouden garanderen, zodat hun reputatie niet geschaad kon worden door vervalsingen. De met een AOC label gekeurde wijnen worden nauwkeurig gecontroleerd door het Institut National des Appellations d 'Origine (INAO) die een uitstekende kwaliteit garandeert. De regels betreffen de methoden van het verbouwen en het produceren (maximum opbrengst per hectare, overblijvend suikergehalte en mengselwaardes), de herkomst van de druif, de druivensoort en het minimale alcoholgehalte. Aangezien de regels streng worden nageleefd weet iemand die een fles wijn met het AOC keurmerk koopt precies wat zij/hij kan verwachten. De wijnen die na de AOC wijnen komen krijgen het keurmerk Appellation d 'Origine Vin De Qualité Supérieure (AOVDQS). Deze wijnen worden ook goed gecontroleerd door de INAO. Na de AOVDQS zijn er wijnen met het Vin de Pays keurmerk. Deze wijnen worden geproduceerd uit één enkele druivensoort, welke is goedgekeurd door een raad van deskundigen en groeit in één afgebakend gebied. Het laatste keurmerk is Vin de Table. Dit is de dagelijkse 'tafelwijn' van de gewone Fransman. Deze wijn wordt nagenoeg niet geëxporteerd. Het alcohol percentage moet verplicht tussen de 8,5% en de 15% liggen. Vin de Table wijn omvat rond de 70% van de totale Franse wijnproductie.

2.2 Grondprijzen en gebruik van landbouwareaal in Frankrijk

In deze paragraaf worden de grondprijzen en gebruik van landbouwareaal in de regio Languedoc-Roussillon vergeleken met andere regio's van Frankrijk. Op deze manier kan er een indicatie worden gegeven hoe de Languedoc-Roussillon staat ten opzichte van andere regio's in Frankrijk.

2.2.1 Grondprijzen

Figuur 3 geeft een overzicht van de ontwikkeling van de grondprijzen met wijnstokken per regio in Frankrijk. De waarde van deze grond wordt bepaald door de wijn die van de druiven wordt gemaakt. Normaal wordt er gesproken van grondprijzen, maar in de wijnteelt is het gebruikelijk dat de wijnstokken de waarde bepalen en wordt de grond als gratis beschouwd.

Figuur 3: Overzicht van de ontwikkeling van de gemiddelde grondprijzen met wijnstokken per regio in Frankrijk van de afgelopen 20 jaar (Safer-SSP-Terres d'Europe-Scafr 2011)

De regio Champagne-Ardenne is niet in figuur 3 opgenomen omdat de prijzen teveel afwijken van het gemiddelde, hierdoor geeft figuur 3 een betere indicatie van de verschillen tussen de andere regio's. De regio Champagne-Ardenne heeft een enorme ontwikkeling doorgemaakt met

betrekking tot de waarde van de grond met wijnstokken, van 179.600 euro per hectare in 1991 tot 416.700 euro per hectare in 2000 tot 907.600 euro in 2011. Andere regio's hebben niet een zodanige extreme prijsstijging van grondprijzen met wijnstokken doorgemaakt als Champagne-Ardenne.

De Languedoc-Roussillon heeft een relatief lage waarde van de grond met wijnstokken ten opzichte van de andere regio's. De waarde van de grond met wijnstokken was in 2011 11.400 euro per hectare. Aan de ontwikkeling is te zien dat de Languedoc-Roussillon in 2000 een relatief betere wijnstreek was dan dat het nu is, toen was de waarde van één hectare 13.500 euro en in 1991 was de waarde van één hectare wijnstok 8.500 euro.

Figuur 3 geeft gemiddelde cijfers van grondprijzen met wijnstokken van een regio weer. Binnen de regio kan de waarde van één hectare grond met wijnstokken erg verschillen. Een voorbeeld is de regio Bourgogne - Beaujolais - Savoie – Jura, de Bourgogne heeft een gemiddelde waarde van 207.100 euro in 2011 en de Franche Comte een waarde van 29.900 euro per hectare grond met wijnstokken in het jaar 2011.

2.2.2 Gebruik van landbouwareaal in Frankrijk

Tabel 1 laat een overzicht van het gebruik van landbouwgrond in verschillende regio's binnen Frankrijk zien. Er zijn vijf categorieën waarin de landbouwgrond wordt ingedeeld: granen, oliehoudende gewassen, braakland, grasland en wijngaarden, en fruitgewassen. De gegevens uit 2010 zijn voorlopig daarom zijn in de tabel ook de definitieve gegevens van 2009 opgenomen.

Tabel 1: Gebruik van landbouwareaal in Frankrijk 2010 (Agreste)

Gebruik van landbouwareaal in Frankrijk								in % van het totale landbouwareaal
	Totaal landbouwareaal (x 1000 ha)		Granen in 2010	Oliehoudende zaden in 2010	Braakland in 2010	Grasland in 2010	Wijngaarden en fruit gewassen in 2010	
	2009	2010						
Alsace	335,7	334,4	56,7	1,5	2,1	24,2	5,1	
Aquitaine	1395,1	1384	33,1	5,9	5,3	22,1	12,6	
Auvergne	1499,4	1498	15,1	1,9	0,5	63	0,1	
Bourgogne	1765,1	1765,2	33	12,2	2,2	40,7	1,8	
Bretagne	1660,8	1653,1	34,3	2,2	0,9	7,5	0,2	
Centre	2348,8	2333,8	53,3	17,1	5	10,2	1,4	
Champagne-Ardenne	1554,1	1553,7	46,8	13,2	2	17,3	2,1	
Corse	154,6	154,7	1	0	0,7	84	8,4	
Franche-Comté	662	661,6	21,6	5,9	0,5	54,7	0,4	
Île-de-France	570,9	570,3	61,3	13,5	4,6	2,6	0,2	
Languedoc-Roussillon	948,3	940,9	12,5	3,1	4,8	40,9	28,7	
Limousin	846,4	841,7	9,5	0,6	0,2	66,4	0,6	
Lorraine	1134,8	1145,3	36,6	12,7	0,7	37,7	0,2	
Midi-Pyrénées	2340,9	2328,7	29,6	11,1	3,5	28,2	2,4	
Nord-Pas-de-Calais	819,2	817,1	45,1	3	1,4	19,8	0,1	
Basse-Normandie	1232,4	1220,9	22,6	3,6	0,6	43	0,3	
Haute-Normandie	786,6	786,1	41,7	10,5	1,3	25,4	0,3	
Pays de la Loire	2145,7	2140,3	30,3	4,8	1	22,2	2,1	
Picardie	1332,3	1332,1	51,5	8,9	2,2	11	0,3	
Poitou-Charentes	1735,7	1733,2	42,5	16,6	3,7	12,8	5,1	
Provence-Alpes-Côte d'Azur	662,1	655,4	14,7	1,4	3,4	46,7	20,3	
Rhône-Alpes	1470,4	1462,3	22,5	3	1,5	50,5	6,1	
France de province	26830,3	26742,5	33,3	8,1	2,3	29,8	3,8	
France métropolitaine	27401,3	27312,8	33,9	8,2	2,4	29,3	3,7	
2009 definitieve gegevens, 2010 half-definitief Deze tabel is alleen beschikbaar op regionaal niveau.								

In tabel 1 is te zien dat het areaal wijngaarden en fruitgewassen in de regio Languedoc-Roussillon een groot percentage (28,7) bestrijkt van het totale landbouwareaal in de regio. Met andere woorden, de wijnsector is heel belangrijk in deze regio. Verder valt op dat de Provence-Alpes-Côte d'Azur ook een relatief groot percentage wijngaarden heeft (20,3 procent). De regio Champagne-Ardenne, welke bekend is van de Champagne, heeft maar een relatief klein percentage dat gebruikt wordt voor wijngaarden en fruitgewassen. Wat opvalt, is dat bijna 50% van het totale landbouwareaal in deze regio gebruikt wordt voor graanteelt. Dit percentage geeft aan dat er een ruime mogelijkheid is tot uitbreiding van het gebied waar druiven op geteeld kunnen worden.

De totale agrarische sector (wijnsector, graansector, groenten en fruit, dierlijke producten en diversen) van de Languedoc-Roussillon had in 2009 een omzet van 8,6 miljard euro. De wijnsector in de Languedoc-Roussillon heeft de afgelopen 10 jaar een omzetsdaling meegemaakt. In 1997 was de omzet 3.084 miljard, in 2002 4.152 miljard, en in 2009 was de omzet gedaald met 26 procent naar 3.072 miljard (EAA du LR, 1998, 2003, 2010). Daarbij is het aandeel leden van de familie dat werkt in de sector gedaald van 46 procent in 2002 naar 36 procent in 2009 (EAA du LR, 1998, 2003, 2010).

3. Vergelijking bedrijfsresultaten in drie regio's

In dit hoofdstuk worden drie regio's nader besproken. Voor de volgende regio's is gekozen: Languedoc-Roussillon, Rhône-Alpes en Provence-Alpes-Cote d'Azur. Kosten, opbrengsten, inkomen en de waarde van het bedrijf zijn elementen die vergeleken worden. Dit wordt gedaan aan de hand van data van het Farm Accountancy Data Network (FADN). Het FADN is een instelling die in opdracht van de Europese Unie werkt en haar data krijgt van één instelling per lidstaat van de Europese Unie. De reden voor het oprichten van het FADN is dat het een goed instrument is om het inkomen van de agrarische bedrijven in de Europese Unie te vergelijken, evenals de invloed van het beleid voor de agrarische sector. De data van het FADN zijn representatief voor elke regio in de Europese Unie.

3.1 Keuze regio's

Allereerst is er gekozen voor Languedoc-Roussillon, omdat er onderzoek gedaan wordt naar de financiële haalbaarheid van een wijnbedrijf voor een beginnend ondernemer in deze regio. Voor de regio Provence-Alpes-Cote d'Azur is gekozen omdat er een relatief groot aandeel (20,3 procent) van het totale landbouwareaal in deze regio bebouwd is met wijngaarden en fruitgewassen (zie tabel 1). Rhône-Alpes is gekozen omdat de grondprijzen met wijnstokken in deze regio vergelijkbaar zijn met de grondprijzen in Languedoc-Roussillon. In figuur 4 is te zien dat er nog drie andere regio's tussen Rhône-Alpes en Languedoc-Roussillon zitten, maar in combinatie met tabel 1, valt regio Corse af vanwege het kleine gebied in de regio dat in totaal wordt gebruikt voor landbouw, 164.650 hectare ten opzichte van 940.900 hectare in Languedoc-Roussillon (zie tabel 2). Sud-quest is niet gekozen omdat er geen bruikbare data zijn van deze regio in het FADN. Bourgogne - Beaujolais - Savoie – Jura is niet gekozen vanwege de grote verschillen in de grondprijzen in de regio, om die reden kan er een minder betrouwbare vergelijking worden gemaakt met Languedoc-Roussillon.

3.2 Financiële vergelijking regio's

In tabel 2 zijn de algemene gegevens en de balans weergegeven van alle wijnbedrijven van de drie regio's: Languedoc-Roussillon, Rhône-Alpes en Provence-Alpes-Cote d'Azur en van Frankrijk. Daarnaast zijn activa, leningen en eigen vermogen per hectare weergegeven, dit om

vergelijkbare data te hebben. Deze cijfers zijn afkomstig van het FADN. Er is gekozen om het gemiddelde van de laatste 5 jaar weer te geven om zo een betrouwbare en actuele analyse te kunnen geven.

Tabel 2: Algemene gegevens en balans van wijnbedrijven in de regio's Languedoc-Roussillon, Rhône-Alpes en Provence-Alpes-Cote d'Azur en Frankrijk van de periode 2005 tot 2009 (FADN)

Regio/ Land 2005-2009 in euro's	Languedoc -Roussillon	Rhône- Alpes	Provence- Alpes-Cote d'Azur	Frankrijk
Algemene gegevens				
Aantal bedrijven (SYS02)	11.988	3.802	4.846	50.448
Gemiddelde bedrijfsgrootte in hectare (SE025)	37,32	24,44	27,24	20,23
Gemiddeld areaal wijnstokken per bedrijf in hectare (SE050)	31,51	17,98	22,54	14,25
Totale arbeid betaald en onbetaald in uren (SE011)	4.300	5.445	4.830	4.100
Arbeidsuren per hectare (SE011)/(SE025)	115	223	177	203
Balans				
Totale vaste activa (SE441)	208.583	174.766	199.808	216.838
> Land, permanente gewassen en quota's (SE446)	141.474	86.846	120.587	141.512
> Gebouwen (SE450)	35.556	46.673	45.375	39.878
> Machines (SE455)	31.550	39.984	33.845	34.743
Totale vlottende activa (SE465)	171.168	210.971	196.373	278.689
> Voorraad van agrarische producten (SE475)	117.108	133.095	127.158	195.974
> Overige liquide middelen (SE480)	54.060	76.894	69.191	82.397
Totale activa (SE436)	379.751	385.738	396.181	495.526
Totale leningen (SE485)	152.211	144.237	102.165	146.592
> Lange termijn leningen (SE490)	76.369	82.842	46.920	72.599
> Korte termijn leningen (SE495)	75.841	61.395	55.245	73.993
Eigen vermogen (SE501)	227.540	241.501	294.016	348.934
Totale activa per hectare (SE436)/(SE025)	10.175	15.781	14.543	24.492
> Land, permanente gewassen en quota's per hectare (SE446)/(SE025)	3.791	3.553	4.427	6.994
> Gebouwen per hectare (SE450)/(SE025)	953	1.909	1.666	1.971
> Machines per hectare (SE455)/(SE025)	845	1.636	1.242	1.717
> Voorraad van agrarische producten per hectare (SE475)/(SE025)	3.138	5.445	4.668	9.686
> Overige liquide middelen per hectare (SE480)/(SE025)	1.448	3.146	2.540	4.073
Leningen per hectare (SE485)/(SE025)	4.078	5.901	3.750	7.246
Eigen vermogen per hectare (SE501)/(SE025)	6.097	9.880	10.793	17.247

Het aantal bedrijven in de Languedoc-Roussillon (11.988) is ongeveer een vijfde deel van het totale aantal wijnbedrijven in Frankrijk (50.448). De gemiddelde hectares per wijnbedrijf in de verschillende regio's wijken van elkaar af, Languedoc-Roussillon 37,32ha, Rhône-Alpes 24,44ha, Provence-Alpes-Cote d'Azur 27,24ha en Frankrijk 20,23ha. Het valt op dat het gemiddelde wijnbedrijf in Languedoc-Roussillon bijna twee keer zo grote bedrijfsoppervlakte heeft dan het gemiddelde van Frankrijk. Met betrekking tot het gemiddelde areaal wijnstokken per bedrijf is dit ruim twee keer zo veel, 31,51ha voor de Languedoc-Roussillon t.o.v. 14,25ha van Frankrijk. Wat interessant is om te bekijken is het aantal arbeidsuren per hectare. Het aantal uren in de Languedoc-Roussillon (115) is veel lager t.o.v. het aantal uren van Frankrijk (203). Dit betekent dat er minder arbeidsintensief wordt gewerkt per hectare in de Languedoc-Roussillon en de oogst mogelijk machinaal gebeurt.

De waarde op de balans voor gebouwen en machines per hectare zijn in de Languedoc-Roussillon (€ 953 en € 845) de helft lager dan in Frankrijk (€ 1.971 en € 1.717). In de waarde voor gebouwen en machines per bedrijf verschillen Languedoc-Roussillon (€ 35.556 en € 31.550) en Frankrijk (€ 39.878 en € 34.743) niet veel. Dit impliceert dat er met dezelfde machines in de Languedoc-Roussillon meer hectares worden bewerkt dan in Frankrijk en er met dezelfde waarde voor gebouwen een groter bedrijf wordt bediend. Of de reden is dat er in Languedoc-Roussillon wel meer machines worden gebruikt maar die een lagere waarde per stuk hebben op de balans. Daarnaast is de waarde voor voorraad van agrarische producten per hectare lager in de Languedoc-Roussillon (€ 3.138) t.o.v. Frankrijk (€ 9.686).

Overige liquide middelen per hectare zijn beduidend lager in de Languedoc-Roussillon (€ 1.448) vergeleken met Rhône-Alpes (€ 3.146), Provence-Alpes-Cote d'Azur (€ 2.540) en Frankrijk (€ 4.073). Verder zijn de leningen per hectare in de Languedoc-Roussillon (€ 4.078), Rhône-Alpes (€ 5.901), Provence-Alpes-Cote d'Azur (€ 3.750) en Frankrijk (€ 7.246). Als gekeken wordt naar het eigen vermogen per hectare is dit laag per hectare van de Languedoc-Roussillon (€ 6.097) t.o.v. Rhône-Alpes (€ 9.880), Provence-Alpes-Cote d'Azur (€ 10.793) en Frankrijk (€ 17.247).

In tabel 3 zijn de exploitatieresultaten van de wijnbedrijven uit de regio's Languedoc-Roussillon, Rhône-Alpes en Provence-Alpes-Cote-d'Azur en Frankrijk van de periode 2005 tot 2009 weergegeven. Daarnaast zijn er berekeningen gemaakt voor opbrengsten, kosten en inkomen per hectare,

dit om data te realiseren waar de regio's en Frankrijk onderling vergeleken kunnen worden.

Tabel 3: Exploitatieresultaten van wijnbedrijven in de regio's Languedoc-Roussillon, Rhône-Alpes en Provence-Alpes-Cote-d'Azur en Frankrijk van de periode 2005 tot 2009 (FADN)

Regio/ Land 2005-2009 in euro's	Languedoc-Roussillon	Rhône-Alpes	Provence-Alpes-Cote d'Azur	Frankrijk
Exploitatie bedrijven				
Totale opbrengsten (SE131)	124.903	173.807	150.521	162.413
> Opbrengsten uit wijn en druiven (SE185)	116.260	160.408	140.404	152.228
Totale kosten (SE270)	127.893	145.391	119.620	124.390
Totale directe kosten (SE281)	16.206	23.683	19.146	14.092
Algemene kosten (SE336)	48.622	46.440	39.985	46.442
> Onderhoud gebouwen en machines (SE340)	9.270	10.248	9.489	9.276
> Brandstof, gas en elektriciteit (SE345)	3.868	3.560	3.700	2.818
> Loonwerk (SE350)	6.960	7.170	5.686	6.531
> Overige direct inputs (SE356)	28.524	25.462	21.110	27.816
Afschrijvingen (SE360)	22.122	21.897	18.125	19.421
Externe kosten (SE365)	40.942	53.372	42.364	44.435
> Arbeidskosten (SE370)	28.305	36.018	29.316	25.686
> Huurkosten land/gebouwen (SE375)	8.045	13.141	10.415	14.355
> Interest (SE380)	4.592	4.214	2.632	4.393
Totale opbrengsten (SE131)	124.903	173.807	150.521	162.413
Directe en algemene kosten (SE275) -	64.829	70.122	59.131	60.534
Balans huidige subsidies en belastingen (SE600) +	3.069	918	487	557
Bruto bedrijfsinkomen (SE410)	63.143	104.603	91.876	102.437
Afschrijvingen (SE360) -	22.122	21.897	18.125	19.421
Netto toegevoegde waarde (SE415)	41.021	82.706	73.752	83.015
Externe kosten (SE365) -	40.942	53.372	42.364	44.435
Balans lange termijn subsidies en belastingen (SE405) +	3.517	1.015	1.606	1.003
Inkomen van het bedrijf (SE420)	3.596	30.350	32.994	39.584
Opbrengsten per hectare (SE131)/(SE025)	3.347	7.111	5.525	8.028
Opbrengsten uit wijn en druiven per hectare (SE185)/(SE050)	3.689	8.923	6.230	10.686
Totale kosten per hectare (SE270)/(SE025)	3.427	5.948	4.391	6.148
Directe kosten per hectare (SE281)/(SE025)	434	969	703	697
Algemene kosten per hectare (SE336)/(SE025)	1.303	1.900	1.468	2.295
> Onderhoud gebouwen en machines per hectare (SE340)/(SE025)	248	419	348	459
> Brandstof, gas en elektriciteit per hectare (SE345)/(SE025)	104	146	136	139

> Loonwerk per hectare (SE350)/(SE025)	186	293	209	323
> Overige direct inputs per hectare (SE356)/(SE025)	764	1.042	775	1.375
Afschrijvingen per hectare (SE360)/(SE025)	593	896	665	960
Externe kosten per hectare (SE365)/(SE025)	1.097	2.184	1.555	2.196
> Arbeidskosten per hectare (SE370)/(SE025)	758	1.474	1.076	1.270
> Huurkosten land/gebouwen per hectare (SE375)/(SE025)	216	538	382	710
> Interest per hectare (SE380)/(SE025)	123	172	97	217
Bruto bedrijfsinkomen per hectare (SE410)/(SE025)	1.692	4.279	3.373	5.063
Inkomen per hectare (SE420)/(SE025)	96	1.242	1.211	1.956
Betaalde arbeid in uren (SE021)	2.371	2.968	2.483	1.986
Onbetaalde arbeid in uren (SE016)	1.929	2.476	2.347	2.114
Inkomen per onbetaald arbeidsuur (SE420)/(SE016)	1,86	12,26	14,06	18,73

In tabel 3 zijn de opbrengsten, kosten en inkomen per hectare en daarnaast het netto inkomen per onbetaald arbeidsuur berekend. Het inkomen per onbetaald arbeidsuur is het bedrag dat de ondernemer krijgt voor zijn arbeid en als vergoeding voor zijn eigen vermogen. De reden voor het kiezen van een vergelijking per hectare is omdat er zo een nauwkeurigere vergelijking kan worden gedaan, dan als de bedrijven als geheel.

In tabel 3 is af te lezen dat de gemiddelde totale opbrengsten in de Languedoc-Roussillon (€ 124.903) duidelijk achter blijven bij de rest van Frankrijk (€ 162.413) en de twee regio's Rhône-Alpes (€ 173.807) en Provence-Alpes-Cote-d'Azur (€ 150.521). De opbrengsten per hectare zijn dan ook lager, Languedoc-Roussillon (€ 3.347) en Frankrijk (€ 8.028).

De totale kosten per hectare zijn € 3.427 in de Languedoc-Roussillon, € 5.948 in de Rhône-Alpes, € 4.391,01 in de Provence-Alpes-Cote d'Azur en € 6.148 in Frankrijk. De grootste verschillen zitten in directe kosten, onderhoud aan gebouwen en machines, loonwerk, afschrijvingen en externe kosten per hectare.

De directe kosten zijn in de Languedoc-Roussillon € 434, waar dit € 969 in Rhône-Alpes is en € 697 in Frankrijk. Het onderhoud aan machines en gebouwen per hectare is € 248 in de Languedoc-Roussillon en in Frankrijk € 459. Als naar het totaal onderhoud aan gebouwen en machines wordt gekeken dat is dat ongeveer hetzelfde in de Languedoc-Roussillon (€ 9.270) als in Rhône-Alpes (€ 10.248), Provence-Alpes-Cote-d'Azur (€ 9.489) en Frankrijk (€9.276). Dit impliceert dat er met hetzelfde aantal gebouwen en machines meer hectares worden bediend. Meer hectares met dezelfde middelen maakt de kosten voor onderhoud aan machines en

gebouwen per hectare lager. Een conclusie uit tabel 3 duidt hier ook al op. Loonwerk in de Languedoc-Roussillon is € 181 per hectare waar dit in Frankrijk € 323 is. Afschrijvingen per hectare zijn in de Languedoc-Roussillon beduidend lager met € 593 dan in Rhône-Alpes met € 896 en Frankrijk €960. Dit komt weer overeen met de lage kosten per hectare voor onderhoud aan gebouwen en machines, want op deze zaken wordt er afgeschreven.

De externe kosten bestaan uit arbeidskosten, huurkosten van land en gebouwen en interest. Met betrekking tot totale gemiddelde kosten voor deze posten verschillen deze van de Languedoc-Roussillon niet veel van het gemiddelde van de andere twee regio's en Frankrijk, behalve in de totale gemiddelde huurkosten voor land en gebouwen waar deze in de Languedoc-Roussillon maar € 8.045 zijn t.o.v. Rhône-Alpes (€ 13.141), Provence-Alpes-Cote d'Azur (€ 10.415) en Frankrijk (€ 14.355). Als er wordt gekeken naar de externe kosten per hectare dan zijn die lager in de Languedoc-Roussillon € 1.097 dan in de Rhône-Alpes (€ 2.184), Provence-Alpes-Cote d'Azur (€ 1.555) en Frankrijk (€ 2.196). Hier is dus een groot verschil te zien. Dit verschil is grotendeels te danken aan de lage arbeidskosten (€ 758) en de huurkosten voor land en gebouwen (€ 216) die de Languedoc-Roussillon heeft. Het zou kunnen dat de Languedoc-Roussillon meer machinaal oogst, hier is minder arbeid voor nodig, en minder arbeidsintensief dan in de Rhône-Alpes waar de externe arbeidskosten per hectare € 1.474 zijn en in de Provence-Alpes-Cote d'Azur (€ 1.076) en Frankrijk (€ 1.270). Rhône-Alpes heeft een grotere kostenpost aan externe arbeid dan Provence-Alpes-Cote d'Azur, maar als er gekeken wordt naar het inkomen per hectare van Rhône-Alpes (€1.241) en Provence-Alpes-Cote d'Azur (€1.211) is te zien dat meer arbeid niet altijd zorgt voor een hoger inkomen per hectare.

Het aantal onbetaalde arbeidsuren die de eigenaar van het wijnbedrijf in het bedrijf steekt is in de Languedoc-Roussillon (1.929 uur) bijna 20 procent lager dan in de Rhône-Alpes (2.476).

Het inkomen van de regio Languedoc-Roussillon (€3.596) is laag t.o.v. Frankrijk (€ 39.584) en de andere twee regio's; Rhône-Alpes (€ 30.350) en Provence-Alpes-Cote-d'Azur (€32.994). Dit is verder terug te zien aan het inkomen per hectare, € 96 voor de Languedoc-Roussillon, en het inkomen per onbetaald arbeidsuur € 1,86. Het inkomen per onbetaald arbeidsuur ligt in Frankrijk op €18,72, in Rhône-Alpes op € 12,26 en in Provence-Alpes-Cote d'Azur op €14,06.

3.3 Vergelijking tussen bedrijfsgrootten

In tabel 4 is dezelfde vergelijking gemaakt als in tabel 2, maar nu zijn de bedrijven in de Languedoc-Roussillon opgesplitst in European Size Units (ESU) groepen. De ESU units zijn het standaard saldo (opbrengsten – variabele kosten) per bedrijf uitgedrukt in European Coëfficiënt Unit (ECU)/ Euro. Bij de invoering was de ECU 1000, maar deze is groter geworden (1200) na verloop van tijd als correctie voor inflatie. Helaas zijn er geen FADN data bekend wat betreft opbrengsten, kosten, inkomen en activa van de groep 8-16 ESU's. Deze groep is weg gelaten uit tabel 4, maar het is wel belangrijk om aan te geven dat er 348 bedrijven van de totaal 11.988 wijnbedrijven in de Languedoc-Roussillon te vinden zijn die druiven verbouwen en wijn maken die in deze groep zitten.

Tabel 4: Algemene gegevens en balans van wijnbedrijven van regio Languedoc-Roussillon in Frankrijk van de periode 2005 tot 2009 (FADN) ingedeeld in ESU groepen.

European Sized Units groepen van 2005- 2009	16 - < 40 ESU	40-<100 ESU	>= 100 ESU
Algemene gegevens			
Aantal bedrijven (SYS02)	6.016	4.448	1.176
Gemiddelde bedrijfsgrootte in hectare (SE025)	15,51	28,94	67,51
Gemiddeld areaal wijnstokken per bedrijf in hectare (SE050)	12,31	24,47	57,76
Totale arbeid betaald en onbetaald in uren (SE011)	1.865	3.187	7.847
Arbeidsuren per hectare (SE011)/(SE025)	120	110	116
Balans			
Totale vaste activa (SE441)	103.483	188.828	333.436
> Land, permanente gewassen en quota's (SE446)	75.933	139.857	208.631
> Gebouwen (SE450)	12.551	26.998	67.118
> Machines (SE455)	14.999	21.964	57.687
Totale vlottende activa (SE465)	54.452	118.308	340.744
> Voorraad van agrarische producten (SE475)	48.056	102.055	231.364
> Overige liquide middelen (SE480)	26.565	45.398	135.608
Totale activa (SE436)	157.934	307.136	674.181
Totale leningen (SE485)	39.836	85.337	331.458
> Lange termijn leningen (SE490)	11.888	29.638	99.234
> Korte termijn leningen (SE495)	13.995	31.653	120.086
Eigen vermogen (SE501)	118.098	221.799	342.723
Totale activa per hectare (SE436)/(SE025)	10.184	10.611	9.986
> Land, permanente gewassen en quota's per hectare (SE446)/(SE025)	4.896	4.832	3.090
> Gebouwen per hectare (SE450)/(SE025)	809	933	994
> Machines per hectare (SE455)/(SE025)	967	759	854
> Voorraad van agrarische producten per hectare (SE475)/(SE025)	3.099	3.526	3.427
> Overige liquide middelen per hectare (SE480)/(SE025)	1.713	1.568	2.009
Leningen per hectare (SE485)/(SE025)	2.569	2.948	4.910
Eigen vermogen per hectare (SE501)/(SE025)	7.615	7.663	5.076

Tabel 4 geeft aan dat de bedrijven van 16-40 ESU en 40-100 ESU de grootste groepen zijn met respectievelijk 6.016 en 4.448 wijnbedrijven, waar het er in totaal 11.988 zijn. De verschillen tussen de gemiddelde cijfers per groep zijn groot, dit is logisch omdat een groter bedrijf het totale standaard saldo hoger is. Het aantal arbeidsuren per hectare is ongeveer gelijk, net als de totale activa per hectare. De leningen per hectare zijn bij de bedrijven van 16-40 ESU (€2.568) en 40-100 ESU (€2.948) bijna gelijk, terwijl voor de grootste bedrijven, >100 ESU, deze

bijna twee keer zo hoog zijn met €4.910 per hectare. Het verschil van de lening per hectare heeft invloed op het eigen vermogen per hectare en mede door die reden is het eigen vermogen van de bedrijven >100 ESU (€5.076), lager dan de bedrijven van de andere twee groepen, 16-40 ESU (€7.615) en 40-100 ESU (€7.663).

In tabel 5 zijn de exploitatieresultaten van de wijnbedrijven uit de Languedoc-Roussillon opgesplitst in European Size Units (ESU) groepen van de periode 2005 tot 2009 weergegeven.

Tabel 5: Exploitatieresultaten van wijnbedrijven in de regio Languedoc-Roussillon in Frankrijk van de periode 2005 tot 2009 (FADN) ingedeeld in ESU groepen.

European Sized Units groepen van 2005- 2009	16 - < 40 ESU	40-<100 ESU	> = 100 ESU
Exploitatie bedrijven			
Totale opbrengsten (SE131)	35.340	81.507	257.863
Opbrengsten uit wijn en druiven (SE185)	33.369	74.268	241.144
 Totale kosten (SE270)	 33.402	 82.767	 267.511
Totale directe kosten (SE281)	5.298	12.184	31.138
Algemene kosten (SE336)	13.700	31.222	100.945
> Onderhoud gebouwen en machines (SE340)	3.078	6.432	18.301
> Brandstof, gas en elektriciteit (SE345)	1.186	2.585	7.832
> Loonwerk (SE350)	2.203	5.497	13.180
> Overige direct inputs (SE356)	7.233	16.709	61.632
Afschrijvingen (SE360)	9.620	16.723	40.023
Externe kosten (SE365)	4.783	22.639	95.405
> Arbeidskosten (SE370)	1.978	14.639	68.298
> Huurkosten land/gebouwen (SE375)	1.375	5.300	17.461
> Interest (SE380)	1.430	2.699	9.645
 Totale opbrengsten (SE131)	 35.340	 81.507	 257.863
Directe en algemene kosten (SE275) -	18.998	43.406	132.083
Balans huidige subsidies en belastingen (SE600) +	1.798	2.127	5.281
 Bruto bedrijfsinkomen (SE410)	 18.141	 40.228	 131.061
Afschrijvingen (SE360) -	9.620	16.723	40.023
 Netto toegevoegde waarde (SE415)	 8.521	 23.505	 91.038
Externe kosten (SE365) -	4.783	22.639	95.405
Balans lange termijn subsidies en belastingen (SE405) +	1.089	3.221	6.242
 Inkomen van het bedrijf (SE420)	 4.827	 4.088	 1.875

Opbrengsten per hectare (SE131)/(SE025)	2.279	2.816	3.820
Opbrengsten uit wijn en druiven per hectare (SE185)/(SE050)	2.710	3.036	4.175
Totale kosten per hectare (SE270)/(SE025)	2.154	2.860	3.962
Directe kosten per hectare (SE281)/(SE025)	342	421	461
Algemene kosten per hectare (SE336)/(SE025)	883	1.079	1.495
> Onderhoud gebouwen en machines per hectare (SE340)/(SE025)	198	222	271
> Brandstof, gas en elektriciteit per hectare (SE345)/(SE025)	76	89	116
> Loonwerk per hectare (SE350)/(SE025)	142	190	195
> Overige direct inputs per hectare (SE356)/(SE025)	466	577	913
Afschrijvingen per hectare (SE360)/(SE025)	620	578	593
Externe kosten per hectare (SE365)/(SE025)	308	782	1.413
> Arbeidskosten per hectare (SE370)/(SE025)	128	506	1.012
> Huurkosten land/gebouwen per hectare (SE375)/(SE025)	89	183	259
> Interest per hectare (SE380)/(SE025)	92	93	143
Bruto bedrijfsinkomen per hectare (SE410)/(SE025)	1.170	1.390	1.941
Inkomen per hectare (SE420)/(SE025)	311	141	28
Betaalde arbeid in uren (SE021)	175	1.307	5.630
Onbetaalde arbeid in uren (SE016)	1.689	1.880	2.217
Inkomen per onbetaald arbeidsuur (SE420)/(SE016)	2,86	2,17	0,85

Een belangrijk gegeven van de data, wat niet te zien is in tabel 5, is dat in het laatst gemeten jaar 2009 de totale opbrengsten en de totale kosten van bedrijven >100 ESU respectievelijk €196.004 en 197.946 is.

De opbrengsten per hectare nemen toe naarmate het aantal totale hectares van het bedrijf toe neemt. Dit is te zien aan de cijfers van bedrijven 16-40 ESU (€2.279), 40-100 ESU (€2.816) en bedrijven >100 ESU (€3.820). Echter de kosten per hectare nemen ook toe naarmate de bedrijfsgrootte toeneemt, bedrijven 16-40 ESU (€2.154), 40-100 ESU (€2.860) en bedrijven >100 ESU (€3.962). De grootste verschillen zitten in de categorie algemene kosten en externe kosten per hectare, in het bijzonder onderhoud aan gebouwen en machines, overige direct inputs (zoals water, verzekeringen, accountant en telefoonkosten), externe arbeidskosten en huurkosten van land en gebouwen.

De kosten van onderhoud gebouwen en machines per hectare is voor bedrijven 16-40 ESU (€198), 40-100 ESU (€222) en bedrijven >100 ESU (€271). De overige direct inputskosten per hectare zijn voor bedrijven 16-40 ESU (€466), 40-100 ESU (€577) en bedrijven >100 ESU (€913), deze kosten stijgen per hectare naarmate het bedrijf ook groter is. Een groter bedrijf huurt een accountant om de boekhouding te doen, terwijl bij een kleiner bedrijf dit de eigenaar mogelijk zelf doet. De externe

arbeidskosten stijgen enorm per hectare naarmate het bedrijf groter wordt. Bedrijven 16-40 ESU (€128), 40-100 ESU (€506) en bedrijven >100 ESU (€1.012). Bij een klein bedrijf kan de eigenaar het meeste werk zelf doen, omdat er totaal niet meer arbeid gevraagd wordt door het wijnbedrijf. Bij een groot bedrijf moet de eigenaar arbeid inhuren om het mogelijk te maken om het werk te doen. De huurkosten voor land en gebouwen zijn voor bedrijven 16-40 ESU (€89), 40-100 ESU (€183) en bedrijven >100 ESU (€259). Dit impliceert dat de bedrijven 16-40 ESU meer land in eigendom hebben dan de andere twee groepen.

Bedrijven 16-40 ESU gebruiken weinig externe arbeid (175 uur). Dit komt omdat de eigenaar van het wijnbedrijf de benodigde arbeid zelf kan doen. Bedrijven 40-100 ESU hebben 1.307 uren externe arbeidsuren nodig en bedrijven >100 ESU huurt totaal 5.630 arbeidsuren in. Bedrijven 16-40 ESU hebben ook het laagste aantal onbetaalde arbeidsuren (1.689), waar bedrijven 40-100 ESU (1.880) hebben en bedrijven >100 ESU (2.217).

Het gemiddelde inkomen van de afgelopen vijf jaar van bedrijven 16-40 ESU is €4.827 , van bedrijven 40-100 ESU €4.088 en van bedrijven >100 ESU €1.875. Dit cijfer is lager dan de andere twee groepen die bekeken wordt. De reden hiervoor is dat het inkomen van de bedrijven >100 ESU in 2006 € -10.163 was, stel dit jaar word niet meegenomen in de berekeningen, dan komt het gemiddelde inkomen uit op €4.884 voor deze bedrijven.

Het inkomen per hectare is voor de bedrijven 16-40 ESU (€311) het beste t.o.v. de andere twee groepen, bedrijven 40-100 ESU (€141) en bedrijven >100 ESU (€28). Het inkomen per onbetaald arbeidsuur is voor bedrijven 16-40 ESU €2,86 , voor bedrijven 40-100 ESU €2,17 en bedrijven >100 ESU krijgen gemiddeld €0,85. Dit is geen goed vooruitzicht met betrekking tot het opstarten van een eigen bedrijf, zeker omdat deze cijfers gemiddeldes zijn van de afgelopen vijf jaar.

4. Het huidige bedrijf 't Swaenekot

Dit hoofdstuk gaat over het fictieve wijnbedrijf 't Swaenekot. Het wijnbedrijf dat gebruikt wordt als casus, is een bestaand bedrijf en daar is de naam 't Swaenekot aan gegeven omdat dit ook de naam is van het ouderlijk bedrijf van deze beginnende ondernemer in Zeewolde. In dit hoofdstuk wordt de bedrijfsopzet en bedrijfsvoering besproken, daarnaast worden de technische en economische uitgangspunten besproken. Een aantal foto's van het bedrijf zijn te zien in bijlage III

4.1 Bedrijfsopzet en bedrijfsvoering

Het bedrijf dat de naam 't Swaenekot gaat krijgen is een bedrijf 15 km ten noorden van Carcassonne, gelegen in het departement Aude van de provincie Languedoc-Roussillon in Frankrijk en is gebouwd in 2005. Het bedrijf staat op dit moment te koop voor € 550.000. Het bedrijf bevat drie gebouwen waarvan één gebouw voor woonruimte (120 m²), één gebouw voor de verwerking van de druiven (220m²) en één gebouw voor opslag (240 m²). Verder is het bedrijf en de wijngaard gelegen op 150 meter boven zeeniveau.

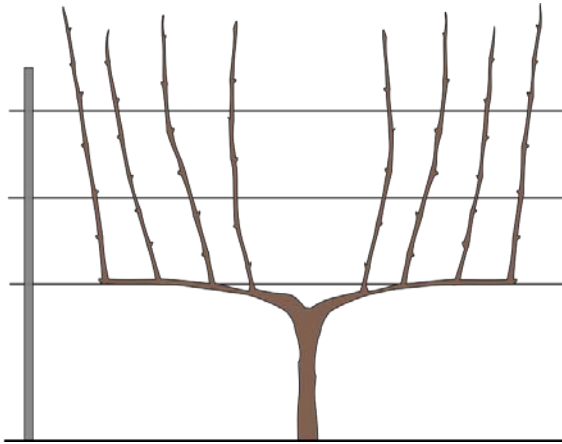
De wijngaard heeft een oppervlakte van ongeveer 14 hectare, met druivenstokken van het soort Carignan 2,15ha, Sauvignon Blanc 0,45ha, Grenache Noir 3,30ha, Merlot 1,64ha, Syrah 3,43ha, Marselan 1,48ha, Portan 1,00ha, Chasan 0,60ha, wat zorgt voor een totale oppervlakte van de wijngaard van 14,05 hectare. 5,90ha (42%) van de druivenranken wordt gebruikt voor het produceren van AOC wijn en de overige 58% (8,15ha) wordt gebruikt voor wijn met een Vin de Pays keurmerk.

Op het erf van het bedrijf is ook een woonhuis van 125 vierkante meter. Het is de bedoeling om hier te gaan wonen en het bedrijf vanuit hier te gaan managen. Op dit moment worden ongeveer 30.000 flessen verkocht. Dit gebeurt direct aan huis, aan restaurants en hotels in de buurt en een gedeelte wordt geëxporteerd.

De arbeid die beschikbaar zal zijn komt voort uit twee volledige arbeidskrachten, de beginnende ondernemer en zijn vriendin. Dit komt er op neer dat er 3600 arbeidsuren eigen arbeid beschikbaar is.

4.2 Technische en economische uitgangspunten

De wijngaard is opgezet naar het principe van Cordon de Royat. Het voordeel van deze manier van de druivenranken snoeien en opbinden is dat het makkelijker zal zijn om mechanisch te oogsten. Belangrijk aan

deze manier van telen is dat de twee hoofddraden van de paal aan begin van de rij tot aan de paal aan het eind van de rij goed op spanning staan. De spanning van de draden is belangrijk om te zorgen dat de druivenranken zo goed als hetzelfde zijn wat het oogsten met een machine vergemakkelijkt. Het Cordon de Royat principe is zichtbaar in figuur 4.

Figuur 4: Teeltmanier Cordon de Royat, Jan Ainali 2008

Elk jaar worden de takken die naar boven groeien afgeknipt waarna deze in het komende voorjaar weer uit kunnen lopen. In figuur 5 is een wijngaard met Cordon de Royat in volle bloei te zien. De grondbewerking wordt gedaan door middel van een trekker en een cultivator die tussen twee rijen doorrijdt. Het oogsten wordt gedaan met een machine.

Figuur 5: Wijnstokken in groei met het Cordon de Royat principe, Vignes du Mas Bruguière

De totale wijn productie van de wijngaard is op dit moment 329 hectoliter, dit komt neer op een gemiddelde productie van 27hl per hectare. De productie van de AOC wijn (totaal 88hl, 14,9hl / ha) is een stuk lager per hectare dan de Vin de Pays (totaal 241hl, 31hl / ha). De reden hiervoor is dat er druiven in het begin van het seizoen worden weggeknipt uit de druivenranken die verantwoordelijk zijn voor de AOC wijn. Door het wegknippen van deze mini trossen kan er meer energie van de druivenplant naar de overige druiven waardoor de druiven een veel sterkere smaak krijgen, en dus een betere wijn t.o.v. de Vin de Pays. Zoals gezegd, de druiven zullen machinaal geoogst worden. De reden hiervoor is dat de wijngaard al ingedeeld is voor mechanisch oogsten en daarnaast kost het minder arbeid. De vinificatie van de druiven vindt plaats op het eigen bedrijf. Hier is een pand van 220 vierkante meter voor beschikbaar.

5. Resultaten 't Swaenekot

In hoofdstuk 4.1 is beschreven hoe het bedrijf er op dit moment uit ziet en hoe het bedrijf overgenomen gaat worden. Met behulp van data van het Farm Accountancy Data Network wordt indicatie gegeven of dit wijnbedrijf in de Languedoc-Roussillon rendabel is. De data die gebruikt worden zijn van de bedrijven 16 - < 40 ESU, welke beschreven zijn in tabel 4 en 5. De reden dat deze data gebruikt worden is omdat de grootte van de wijngaard, 14,05 ha overeenkomt met het gemiddelde van de bedrijven 16 - < 40 ESU (12,31 ha wijngaard).

Dit hoofdstuk gaat over de uitwerking van het gehele bedrijfsplan van het wijnbedrijf 't Swaenekot. Allereerst is er een investerings- en financieringsplan gemaakt, daarna zijn de gegevens van het FADN gebruikt en omgerekend naar de grootte van het wijnbedrijf 't Swaenekot en daarbij zijn zaken toegevoegd die voor het wijnbedrijf specifiek van toepassing zijn. Deze zijn weergegeven in de exploitatie begroting.

5.1 Investerings- en financieringsplan

Tabel 6 geeft het investerings- en financieringsplan voor het bedrijf 't Swaenekot weer. Hierin is meegenomen, aankoop locatie, benodigd werkkapitaal, eigen vermogen, korte en lange termijnleningen.

Tabel 6: Investerings- en financieringsplan bedrijf 't Swaenekot

Investerings- en financieringsplan	Bedrag	Percentage	Rente	Aflossing	Looptijd
Investeringsplan					
Aankoop locatie (incl. vinificatie apparatuur/erf/gebouwen/grond)	550.000				
Werkkapitaal	50.000				
Totaal	600.000				
Financieringsplan					
Eigen vermogen	50.000				
Korte termijn lening	50.000	6,00%	3.000		
Lange termijn lening 1	200.000	5,00%	10.000		
Lange termijn lening 2	300.000	4,50%	13.500	16.500	(20 jaar)
Totaal	600.000		23.500	16.500	

De aankoop van het bedrijf is € 550.000, daarnaast is er € 50.000 nodig als werkkapitaal. Het eigen vermogen dat door de beginnende ondernemer wordt ingebracht is €50.000. Er zijn op dit moment twee lange termijn leningen, lening 1 zal een aflossingsvrije lening zijn van € 200.000 met een rente percentage van vijf procent. Lange termijn lening 2 zal € 300.000 zijn en heeft een rentepercentage van 4,5 procent en met een looptijd van 20 jaar. Het totale bedrag dat jaarlijks aan interest zal moeten worden betaald is € 23.500 en de jaarlijkse aflossing is € 16.500.

5.2 Exploitatiebegroting

Tabel 7 geeft de exploitatie begroting van het bedrijf 't Swaenekot weer. In deze begroting zijn algemene gegevens zoals de grootte van de wijngaard weergegeven en opbrengsten, gespecificeerde kosten en inkomen berekend. De gemiddelde opbrengsten uit wijn en druiven voor de groep 16 - < 40 ESU bestaan grotendeels alleen uit druiven.

Tabel 7: Exploitatie begroting bedrijf 't Swaenekot

	Per hectare	Totaal volgens FADN 16- <40ESU	Totaal volgens Swaenekot
Algemene gegevens			
Bedrijfsgrootte in hectare		14,05	14,05
Totale benodigde arbeid (SE011)	120	1.690	1.690
Begroting bedrijf 't Swaenekot			
Opbrengsten uit wijn en druiven (SE185)	2.710	38.079	113.079
Balans huidige subsidies en belastingen (SE600)	116	1.629	1.629
Balans lange termijn subsidies en belastingen (SE405)	70	987	987
Loonwerk bij derden			4.500
Totale opbrengsten	2.896	40.695	120.195
Directe kosten (SE281)	342	4.800	4.800
> Aanplanting (SE285)	11	150	150
> Meststoffen (SE295)	51	717	717
> Gewasbescherming (SE300)	273	3.841	3.841
> Overige toegerekende kosten (SE305)	7	93	93
Algemene kosten (SE336)	883	12.412	12.412
> Onderhoud gebouwen en machines (SE340)	198	2.788	2.788
> Brandstof, gas en elektriciteit (SE345)	76	1.074	1.074
> Loonwerk (SE350)	142	1.996	1.996
> Overige direct inputs (SE356)	466	6.553	6.553
Afschrijvingen (SE360)	620	8.716	8.716
Externe kosten (SE365)	308	4.334	25.292
> Arbeidskosten (SE370)	128	1.792	1.792
> Huurkosten land/gebouwen (SE375)	89	1.246	0
> Interest (SE380)	92	1.296	23.500
Extra kosten voor zelf bottelen			30.000
Totale kosten(SE270)	2.154	30.261	81.220
Inkomen uit het bedrijf	743	10.434	38.975

In de eerste kolom van tabel 7 zijn de data per hectare weergegeven. Deze data komen uit tabel 5 van de bedrijven 16- < 40 ESU. In de tweede kolom "Totaal volgens FADN 16 - < 40ESU" is berekend naar bedrijfsgrootte van 't Swaenekot wat de opbrengsten, kosten en inkomen zou zijn als het bedrijf als gemiddeld bedrijf zou presteren. Echter deze beginnende ondernemer heeft nog geen groot eigen vermogen en moet om die reden vermogen lenen bij een andere partij. In de derde kolom "Totaal volgens Swaenekot" is er rekening gehouden met externe financiering. Een groot nadeel hiervan is dat de beginnende ondernemer jaarlijks € 23.500 aan rente van de leningen moet gaan betalen.

Verder zijn er 3.600 eigenarbeidsuren vanuit de beginnend ondernemers beschikbaar voor het bedrijf. Tabel 7 geeft aan dat er voor een bedrijf met 14,05 ha totaal 1.690 arbeidsuren benodigd zijn, waarvan er 159 extern betaalde arbeidsuren zijn. Deze externe arbeidsuren zijn benodigd bij de oogst die machinaal zal gebeuren. Omdat er maar 1.690 arbeidsuren nodig zijn op het bedrijf en er 3.600 uur beschikbaar zijn, laat dit ruimte over om een winkel aan huis te beginnen en/of langs winkels en restaurants te gaan om daar de zelf gemaakte wijn te verkopen. Als dit gebeurt dan zal de opbrengst van de wijn zeker hoger worden, dit zal tussen de € 2,00 en € 3,00 extra per fles zijn. Dit bedrag ligt soms nog hoger tot bijvoorbeeld € 7,00 per fles voor een zeer goede wijn, maar dit wordt niet meegenomen in de exploitatie begroting. De kosten voor het bottelen zijn ongeveer € 1,00, dit houdt in een mooie fles, goede kurk en een net etiket (Roelof Ligtmans). Het huidige aantal dat geproduceerd wordt op het bedrijf is 30.000 flessen per jaar. Dit houdt in dat er een hogere opbrengst kan worden gegenereerd van tussen € 60.000 en € 90.000 (hier is € 75.000 opgenomen in de exploitatie begroting). De hogere prijs van een fles wijn zal in het begin nog wisselend zijn, omdat de wijn nog geen marktaandeel heeft en daarom voor een lagere prijs dan gewenst verkocht moet worden, en als er aan een huis wordt verkocht er vaak één proeffles wordt gebruikt voor de verkoop van tien flessen.

Een andere mogelijkheid is het aanschaffen van een oogstmachine. Omdat de beginnende ondernemer arbeidsuren over heeft, is er een mogelijkheid om loonwerk te gaan doen bij andere wijnboeren en daarmee extra inkomen te genereren. In de berekening zijn alleen de externe arbeidsuren meegenomen en niet de kosten van de investering voor een nieuwe oogstmachine, want de kosten voor de oogstmachine worden opgeteld bij het bedrag wat de ondernemer wil verdienen per uur bij het loonwerk. Vermoedelijk zal de ondernemer ongeveer drie weken van de

vier weken oogsttijd over hebben om te gaan werken bij burens. In de oogsttijd zullen er langere dagen worden gemaakt en dit komt neer op ongeveer 60 uur per week. Het bedrag dat de ondernemer wil overhouden per uur is € 25, dus totaal komt dat op 180 uur maal € 25 p/u, € 4.500 extra inkomen voor het wijnbedrijf 't Swaenekot.

Als de bovenstaande zaken worden gedaan, zoals het verkopen van wijnflessen aan huis, restaurants en winkels, en het loonwerk bij derden dan zal het inkomen uit het bedrijf positief zijn voor een beginnend ondernemer (€ 38.975). Dit bedrag is een goede basis om een wijnbedrijf te starten, echter de wens van de ondernemer is een hoger inkomen dan € 38.975 te krijgen in de toekomst (over tien jaar). Dit zou eventueel kunnen gebeuren door de komende tien jaar een betere en duurdere wijn te maken waardoor de opbrengsten uit wijn zullen stijgen.

5.3 Kasstroom

Tabel 8 geeft de kasstroom weer van het bedrijf 't Swaenekot.

Tabel 8: Kasstroom overzicht

Inkomen uit het bedrijf	38.975
Afschrijvingen +	8.716
Kasstroom uit exploitatie	47.691
Vervangingsinvesteringen -	8.716
Aflossingen -	16.500
Netto kasstroom	22.475

In tabel 8 is de kasstroom uit exploitatie € 47.691, dit is berekend door het inkomen uit het bedrijf € 38.975 en de afschrijvingen € 8.716 bij elkaar op te tellen (deze gegevens komen uit tabel 7). De afschrijvingen worden gebruikt voor vervangingsinvesteringen (€ 8.716). De komende tijd zal dit bedrag hetzelfde blijven, echter het bedrag kan mogelijk veranderen in de toekomst. De aflossingen van de lange termijn lening is € 16.500 welke naast de vervangingsinvesteringen (€ 8.716) ook van de kasstroom uit exploitatie wordt afgetrokken waardoor de netto kasstroom uitkomt op € 22.475.

6. Discussie en Conclusies

De doelstelling van dit onderzoek was inzicht krijgen in de financiële haalbaarheid van een wijnbedrijf in de regio Languedoc-Roussillon, Frankrijk voor een beginnend ondernemer. Gebleken is dat bij een gemiddelde bedrijfsvoering een wijnbedrijf in deze regio financieel niet haalbaar is voor een beginnend ondernemer. De reden hiervoor is dat een beginnend ondernemer een hoog percentage vreemd vermogen nodig heeft.

Het opstarten van een wijnbedrijf zal wel financieel haalbaar worden als de wijn op het bedrijf wordt gemaakt en wordt verkocht aan winkels en restaurants in de regio en/ of het buitenland, het inkomen uit het bedrijf kan dan uitkomen op ongeveer € 39.000 per jaar. De mogelijkheid voor het verkopen van wijn aan winkels en restaurants in het buitenland zal verder onderzocht moeten worden om de extra opbrengsten die dit in werkelijkheid met zich mee zal brengen te berekenen.

Een andere mogelijkheid om extra opbrengsten te generen is het uitvoeren van loonwerk bij derden. Op papier is dit makkelijk uit te rekenen maar in de praktijk zijn er externe factoren zoals het weer, waar geen invloed op uitgeoefend kan worden maar die wel nadelige gevolgen kunnen hebben. Hierdoor kunnen de extra opbrengsten uit loonwerk voor derden fluctueren. Een manier om dit op te vangen kan het spuiten van bestrijdingsmiddelen bij derden zijn, maar dit zal verder onderzocht moeten worden.

De data gebruikt voor dit onderzoek zijn grotendeels afkomstig van het Farm Accountancy Network Database. Dit is een database van alle Europese bedrijven met een agrarische bedrijfsvoering. De op basis van een representatieve steekproef gebruikte data uit de database zijn gemiddelden en hierdoor is de uitkomst van dit onderzoek ook gemiddeld. Voor een specifiek bedrijf zal dit onderzoeksverslag als basis kunnen worden gebruikt. Er zal wel nader onderzoek moeten worden gedaan voor het desbetreffende bedrijf.

7. Referentielijst

7.1 Literatuur

1. Landbouwdienst Parijs (2006): *Beschrijving van de Landbouw in Frankrijk*.
2. Prefecture de la Region Languedoc-Roussillon (2007): *Contexte general de la viticulture en Languedoc-Roussillon*.
3. *Walter worlds of Wines: Het Franse AOC system*, Walter Chang
4. *Enquetes van de EAA du Languedoc-Roussillon* (1998, 2003, 2010)
5. Agreste *La statistique Agricole* (November 2011): *État des lieux évolutions de la sphère agroalimentaire du Languedoc-Roussillon de 1997 à 2009*.
6. *Maison en France* (juli/ augustus 2012): *Zo begint u een wijndomein*.
7. *Farm Accountancy Data Network: Public Database*
8. Peter J. Barry, 2000 *Financial management in Agriculture*, 6th edition

7.2 Websites

1. http://en.wikipedia.org/wiki/Languedoc-Roussillon_wine
2. <http://www.winespectator.com/magazine/show/id/8577>
3. <http://www.creme-de-languedoc.com/Languedoc/wine/index.php>
4. <http://www.creme-de-languedoc.com/Languedoc/wine/grape-varieties.php>
5. <http://www.terroir-france.com/wine/lr.htm>
6. http://www.nicks.com.au/index.aspx?link_id=76.651
7. *Walter worlds of Wines: Walter Chang*
8. http://translate.googleusercontent.com/translate_c?hl=en&ie=UTF8&prev=_t&rurl=translate.google.com&sl=fr&tl=nl&u=http://www.dr-aaf.languedoc-roussillon.agriculture.gouv.fr/Acces-aux-tableaux-de-resultats&usq=ALkJrh8_ztfN677AcE7hJ0Uu4JG9U8eRQ
9. <http://www.agreste.agriculture.gouv.fr/enquetes/territoire-prix-des-terres/valeur-venale-des-terres-agricoles/>
10. <http://www.saferlr.com/prix-des-vignes-donnees-regionales>
11. <http://www.bkwine.com/features/winemaking-viticulture/mechanical-harvest/>

7.3 Figuren

1. Wijnproductie in de Languedoc-Roussillon van 1998 -2009 (bron: DRAAF september 2010)
2. Weergave van de verandering in de wijnproductie ingedeeld in type wijn in de Languedoc-Roussillon 1974-2009 (bron: Languedoc-wines.com).
3. Overzicht van de ontwikkeling van de gemiddelde grondprijzen met wijnstokken per regio in Frankrijk van de afgelopen 20 jaar (*Safer-SSP-Terres d'Europe-Scafr: Valeur vénale moyenne des vignes en métropole 1991-2011 (2011)*)
4. Teeltmanier Cordon de Royat, Jan Ainali 2008
5. Wijnstokken in groei met het Cordon de Royat principe, Vignes du Mas Bruguière.

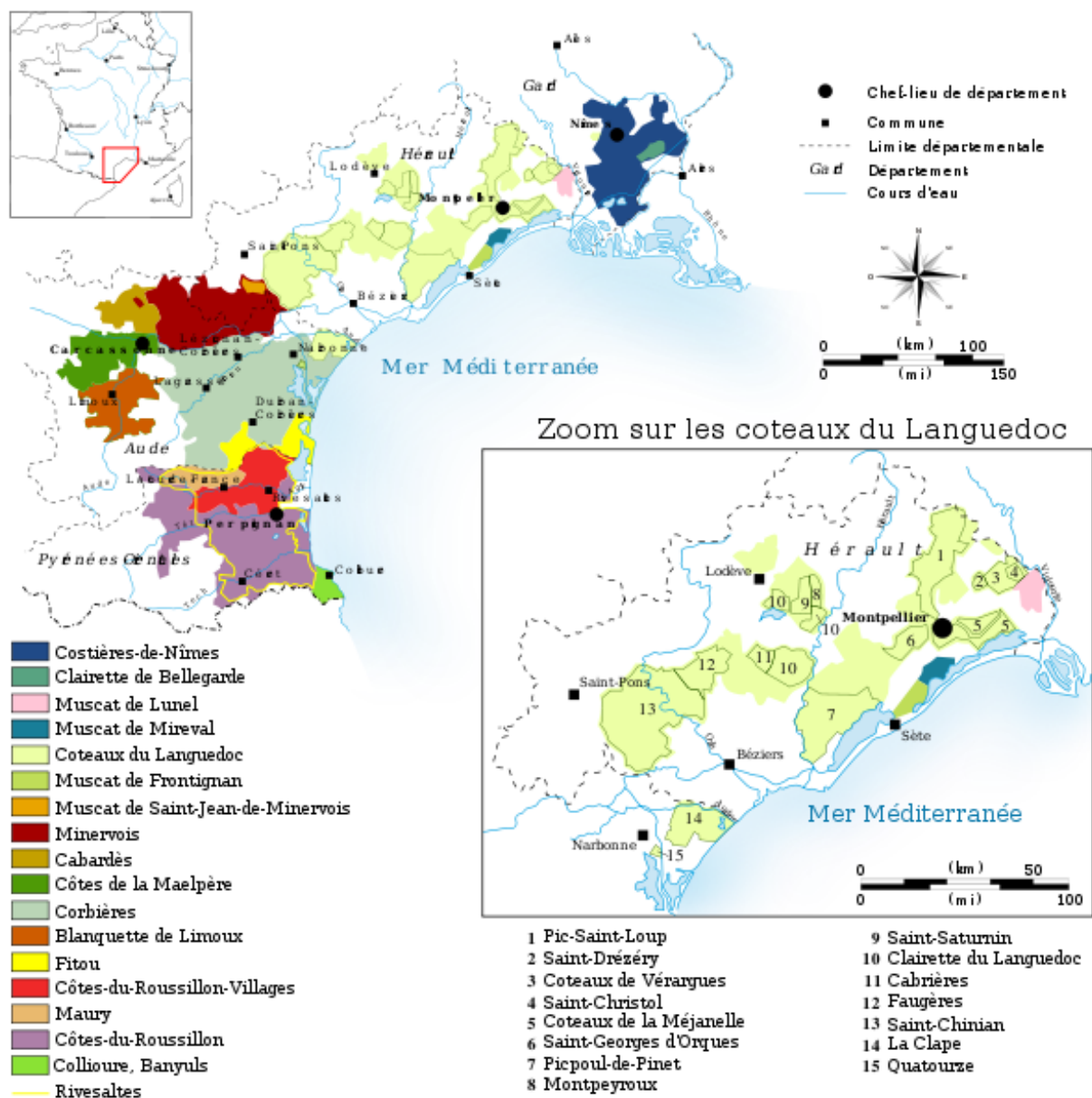
7.4 Tabel

1. Gebruik van landbouwareaal in Frankrijk 2010 *Agreste (2010): Utilisation des terres agricoles: comparaisons regionals.*
2. Algemene gegevens en balans van wijnbedrijven in de regio's Languedoc-Roussillon, Rhône-Alpes en Provence-Alpes-Cote d'Azur en Frankrijk van de periode 2005 tot 2009 (FADN)
3. Exploitatieresultaten van wijnbedrijven in de regio's Languedoc-Roussillon, Rhône-Alpes en Provence-Alpes-Cote-d'Azur en Frankrijk van de periode 2005 tot 2009 (FADN).
4. Algemene gegevens en balans van wijnbedrijven van regio Languedoc-Roussillon in Frankrijk van de periode 2005 tot 2009 (FADN) ingedeeld in ESU groepen.
5. Exploitatieresultaten van wijnbedrijven in de regio Languedoc-Roussillon in Frankrijk van de periode 2005 tot 2009 (FADN) ingedeeld in ESU groepen.
6. Investerings- en financieringsplan bedrijf 't Swaenekot.
7. Exploitatie begroting bedrijf 't Swaenekot.
8. Kasstroom overzicht

7.5 Contactpersoon

1. *Roelof Ligtmans, Domaine de la Monette*

Bijlage I

Wijngebieden in de Languedoc-Roussillon

Bijlage II

Afbeelding van wijngaarden in de Languedoc-Roussillon.

Bijlage III

Foto's van wijnbedrijf 't Swaenekot.

